

УДК 378.147

Модель професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів до використання інноваційних технологій в естетичному вихованні

Наталія Сергіївна Ковальова

КАНДИДАТ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК, ДОЦЕНТ
СЕВАСТОПОЛЬСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
e-mail: kovalleva@i.ua

У статті розкрито поняття моделювання як наукового методу опосередкованого дослідження об'єктів пізнання у професійній підготовці майбутніх учителів початкових класів до використання інноваційних технологій в естетичному вихованні.

Ключові слова: естетичне виховання, інноваційні технології, моделювання, професіограма, естетограма, педагогічні технології, естетизація.

Постановка проблеми. Аналіз сучасних досліджень дає підстави для трактування поняття «моделювання» як науково-пізнавального методу дослідження змістовних, технологічних, організаційних компонентів навчально-виховного процесу шляхом їх абстраговано-раціонального створення, вивчення й реалізації. Отже, моделювання навчального процесу передбачає дослідження, оцінювання та інтерпретацію наукової інформації на всіх етапах конструювання професійної підготовки з метою доцільного, систематичного, мобільного використання способів підвищення ефективності навчально-виховного процесу.

Аналіз наукової літератури з теми показав: у роботах учених (А. Алексюк, Ю. Бабанський, І. Богданова, О. Волошенко, Л. Гапоненко, М. Дьяченко, І. Дичківська, І. Зязюн, Н. Кічук, О. Кіяшко, З. Курлянд, О. Мороз, В. Сластьонін, С. Сисоєва, Л. Хомич, В. Чайка, І. Шапошнікова, О. Ярошенко та ін.) переконливо доведено, що «саме стан готовності особистості до виконання професійно-педагогічної діяльності забезпечує не тільки її ефективність, але й можливості подальшого самовдосконалення. Названими вченими виділені такі прояви готовності, як позитивне ставлення до праці вчителя, певний рівень оволодіння педагогічними знаннями, вміннями і навичками, самостійність у розв'язанні

педагогічних завдань, розвиток педагогічних здібностей, сформованість моральних рис тощо; розроблені критерії та показники готовності, на основі яких встановлені рівні підготовки випускників до педагогічної діяльності» [1, с. 78].

Мета статті – розкриття поняття моделювання як наукового методу опосередкованого дослідження об'єктів пізнання у професійній підготовці майбутніх учителів початкових класів до використання інноваційних технологій в естетичному вихованні.

Моделювання розглядають як науковий метод опосередкованого дослідження об'єктів пізнання, безпосереднє вивчення яких з певних причин неможливе, ускладнене, неефективне чи недоцільне, через дослідження їх моделей – предметних, знакових чи мислених систем, що відповідно відтворюють, імітують чи відображають певні характеристики (властивості, ознаки, принципи внутрішньої організації або функціонування) оригіналів.

Визначаючи «моделювання» як одну з основних категорій пізнання, М. Ярмаченко вважає, що на ідеї моделювання ґрунтується будь-який метод наукового дослідження, як теоретичний, при якому використовуються різноманітні знакові, абстрактні моделі, так й експериментальний, що використовує предметні моделі.

В. Семиченко підкреслює, що «модель спеціаліста – це узагальнений взірць професіонала, який є кінцевою метою діяльності вищої школи і відповідає всім вимогам практики» [6, с. 191]. Л. Хомич вважає, що первинною моделлю фахівця є кваліфікаційна характеристика, яка «...є еталоном для досягнення практичної діяльності педагогічного закладу» [7, с. 119]. Створення такої моделі вчителя, на думку дослідниці, є результатом наукового підходу до організації процесу навчання і виховання

у вищій школі [7, с. 119]. Професіографічний підхід до аналізу педагогічної праці та поняття «готовність до професійної діяльності» особливо активно почали використовувати в 60–70-х рр. ХХ ст. Хоча цей процес відбувався в контексті знаннево-інформаційної, директивної, ідейно спрямованої парадигми освіти, проте аналіз професійної підготовки вчителів виявив їх позитивну естетичну спрямованість, визначення естетико-педагогічних вимог до особистості педагога.

Ідеальна абстрактна модель особистості вчителя включає професійну потребу в естетичному оформленні життя шкільного колективу та окремих вихованців, загальнопедагогічні навички виразного в педагогічній графіці (малюки на дошці та ін.), у художньо-естетичній діяльності, загальнопедагогічні вміння аналізувати творчі роботи учнів, вміння оперативно надавати різнобічну духовну допомогу школярам та ін. [8, с. 6–7]. Серед якостей ідеального педагога як тріади «фахівець – працівник – людина» І. Підласий виокремлює володіння педагогічною майстерністю, здатність до творчості, загальну ерудицію та обізнаність, особистий приклад, духовність та ін. Таким чином, сучасні науковці визначають естетико-педагогічні вимоги до особистості вчителя початкових класів, описують їх у професіограмі, яка є первинною моделлю фахівця.

Вдосконалення підготовки педагогічних кадрів перебуває у прямій залежності від орієнтації студентів на професію педагога, а також від організації їх підготовки до майбутньої діяльності. Тому проблема розробки ефективних технологій підготовки майбутніх учителів є актуальною для сучасної системи освіти.

Виховання школярів молодших класів повинно ґрунтуватися на основі вияву здібностей і уподобань дитини, а не просто передачі набутих раніше знань. У той же час учитель відповідає за розвиток і формування особистості, створюючи умови для продуктивного естетичного виховання школяра. Вивчаючи можливості школярів, учитель впливає на них, а навчаючи й виховуючи, розкриває індивідуальні естетичні особливості молодших школярів, які використовуються потім у подальшій творчій роботі з ними. Існують розроблені науковцями в галузі педагогіки і психології принципи естетичного виховання молодших школярів. Згідно з ними необхідно вивчати не тільки основні риси особистості учня чи особливості її естетичної діяльності, що цікавлять вчителя, але й ті сторони та причини, які зумовили їхній розвиток.

Основною складовою моделі є мета. *Мета естетичного виховання школярів* поділяється на два однаково важливі напрямки: зовнішній, діловий, який покладений в основу спілкування і є очевидним для дорослих і дітей, і внутрішній – прихо-

ваний, духовно-моральний. Зовнішня, ділова мета складається з того, що вчитель ділиться з дитиною своїм життєвим досвідом, знаннями, уміннями й навичками. Це своєрідна форма шефства, індивідуального наставництва. Реальний критерій успіху такої парної взаємодії – оволодіння дітьми конкретними естетичними знаннями, вміннями та навичками.

Внутрішня, власне педагогічна мета виходить з того, щоб на основі взаємної приязні, симпатії налагодити довірливий духовно-моральний контакт, бажання і прагнення обмінюватися у процесі взаємодії досвідом духовного життя, обговорювати проблему ідеалів, потреб та інтересів. Результатом професійної підготовки майбутнього вчителя повинна стати його готовність до використання інноваційних технологій в естетичному вихованні молодших школярів.

Однією з умов успішного розв'язання проблеми визначення мети підготовки майбутніх учителів і моделювання змісту професійної діяльності педагогів є складання кваліфікаційної характеристики. Розробка професіограми стала предметом дослідження багатьох учених (Ф. Гоноблін, С. Єлканов, Н. Кузьміна, О. Мороз, Д. Ніколенко, Р. Скульський, В. Сластьонін, М. Шкіль, О. Щербаков та ін.).

Помітний доробок у дослідженні професіограми вчителя належить В. Сластьоніну, який виокремив її компоненти: властивості й характеристику особистості вчителя; професійно-педагогічну, пізнавальну спрямованість; вимоги до психолого-педагогічної підготовки, знань, умінь; обсяг спеціальної підготовки; зміст методичної підготовки зі спеціальності. Професіограма педагога, розроблена Д. Ніколенком та М. Шкілем, включає ідейно-політичні, пізнавальні якості особистості, педагогічну спрямованість емоційно-вольової сфери, характерологічні особливості, протипоказання до педагогічної діяльності [3, с. 21–22]. На думку вчених, «поміж структурних компонентів особистості педагога вагоме місце займають єдність моральних та естетичних якостей, що є ціллю й засобом виховання» [3, с. 16–17].

Увагу привертають естетограми, які є складовою частиною загальнопедагогічних професіограм. Так, вивчаючи проблему готовності вчителя до естетичного виховання школярів, С. Анічкін виокремлює такі якості як результат естетичної підготовки педагога: теоретичні знання в галузі естетики; естетичний кругозір, правильність, широту та глибину сприйняття естетичного в суспільному житті та мистецтві; практичні уміння та навички викладання в контексті естетичної діяльності; методичні уміння та навички передавання естетичного своїм вихованцям.

Більш конкретизовану систему знань, умінь та навичок, якими повинен оволодіти майбутній педагог, запропонувала Г. Петрова: широкий естетичний та художній кругозір, тобто певний фонд теоретичних і конкретних знань, уявлень про прекрасне в житті та мистецтві, накопичений у результаті емоційно-естетичного досвіду; знання психолого-педагогічних основ і методики естетичного виховання учнів, оволодіння сучасними інноваційними технологіями естетичного виховання на уроках, факультативах та позаурочних заняттях; уміння сприймати, засвоювати та аналізувати естетичний об'єкт; уміння створювати емоційно-естетичну атмосферу на уроці та позаурочних заняттях; уміння використовувати в навчально-виховному процесі твори мистецтва, здійснювати їх аналіз в єдності змісту та форм; уміння організовувати позаурочні заходи емоційно-естетичного спрямування та ін.

Так, основні функції вчителя під час викладання різних предметів полягають у забезпеченні взаємозв'язку наукових понять і естетичної сутності явищ навколишньої дійсності. Досить ґрунтовну класифікацію функцій учителя залежно від потенційних естетичних можливостей шкільних предметів запропонував Б. Лихачов. У ході вивчення предметів практичного циклу, на думку Б. Лихачова, вчитель повинен забезпечити паралельний процес нагромадження естетичного досвіду й відображення отриманих уявлень про красу в естетично-позитивній формі. Функція вчителя під час викладання мовних та художньо зорієнтованих дисциплін — представлення учням картини світу в естетично сприйнятливих образах [2, с. 61–84]. Своє бачення естетико-професійних вимог до особистості педагога О. Сисоєва представила в роботі «Естетика праці вчителя». Так, наголошує дослідниця, поведінка, думки, вчинки, мова, навіть рухи вчителя повинні мати естетичну забарвленість [5, с. 25].

Розгляд вимог до професійної діяльності вчителя виявив, що особливої важливості науковці (В. Бондар, О. Коротаєва, Н. Кузьміна, А. Ліненко, С. Нікітчина, В. Орлов, С. Смірнов та ін.) надають таким складникам готовності педагогів до виховання учнів засобами мистецтва, як знання своєрідних особливостей художньої діяльності учнів, розуміння її виховного потенціалу; потяг до розвитку вмінь аргументовано оцінювати твори мистецтва; знання теорії та методики художнього виховання молодших школярів (цілей, завдань, змісту); наявність інтересу та потреби в нагромадженні мистецтвознавчого матеріалу; уміння збагачувати педагогічний досвід новітніми теоріями та інноваційними методиками в галузі викладання різновидів мистецтва; уміння творити мистецький образ інформації; гармонійне поєднання інтересу до мистецтва з професійною спрямованістю; уміння аналізувати

навчальні ситуації, що виникли на уроці чи в позакласній художньо-виховній діяльності та ін. Так, В. Орлов підкреслює, що, «прагнучи до гуманізації та індивідуалізації в освіті, ми повинні замислитися над ефективним поєднанням засобів мистецтва з педагогічною технологією» [4, с. 18]. Вчений наголошує на необхідності створення вчителем продуктивної ситуації як способу активізації самостійного пошуку учнем інформації, що підкріплює його уяву і виводить досвід, компетентність і переконання з регламентовано-репродуктивного рівня на усвідомлено-творчий [4, с. 11].

З урахуванням мети, результату і компетенцій майбутніх учителів початкових класів з естетичного виховання розроблена *модель* «Формування у студентів готовності до використання інноваційних технологій в естетичному вихованні молодших школярів», яка включає: мету підготовки, компоненти і показники готовності майбутніх учителів початкових класів до використання інноваційних технологій в естетичному вихованні школярів, педагогічні умови підготовки до професійної діяльності, рівні професійної готовності (рис. 1).

При визначенні *цільової орієнтації* студентів врахована наявність суперечностей: між творчою природою виховання і репродуктивним характером навчання; естетизацією шкільної праці та недостатнім рівнем сформованості естетичних почуттів і творчої активності у навчально-виховному процесі.

Готовність майбутніх учителів початкових класів до використання інноваційних технологій в естетичному вихованні школярів в нашому дослідженні розглядаємо як сукупність таких взаємопов'язаних компонентів, як:

- *мотиваційно-емоційний* — мотивація професійної діяльності; емоційна спрямованість, інтерес до мистецтва; ставлення до використання інноваційних технологій в естетичному вихованні;
- *когнітивно-технологічний* — рівень знань інноваційної педагогіки; технологічна грамотність;
- *рефлексивно-прогностичний* — естетична оцінка творів мистецтва та власної діяльності, готовність до саморозвитку.

Педагогічна модель включає також педагогічні умови, за допомогою яких підвищується рівень професійної підготовки майбутніх учителів до використання інноваційних технологій в естетичному вихованні школярів:

1. Естетизація навчально-виховного процесу у професійній підготовці майбутніх вчителів, що забезпечить створення культурного освітнього середовища та залучення студентів до прекрасного.

2. Ознайомлення майбутніх вчителів з інноваційними технологіями естетичного виховання, опора на життєвий і навчальний досвід — викорис-

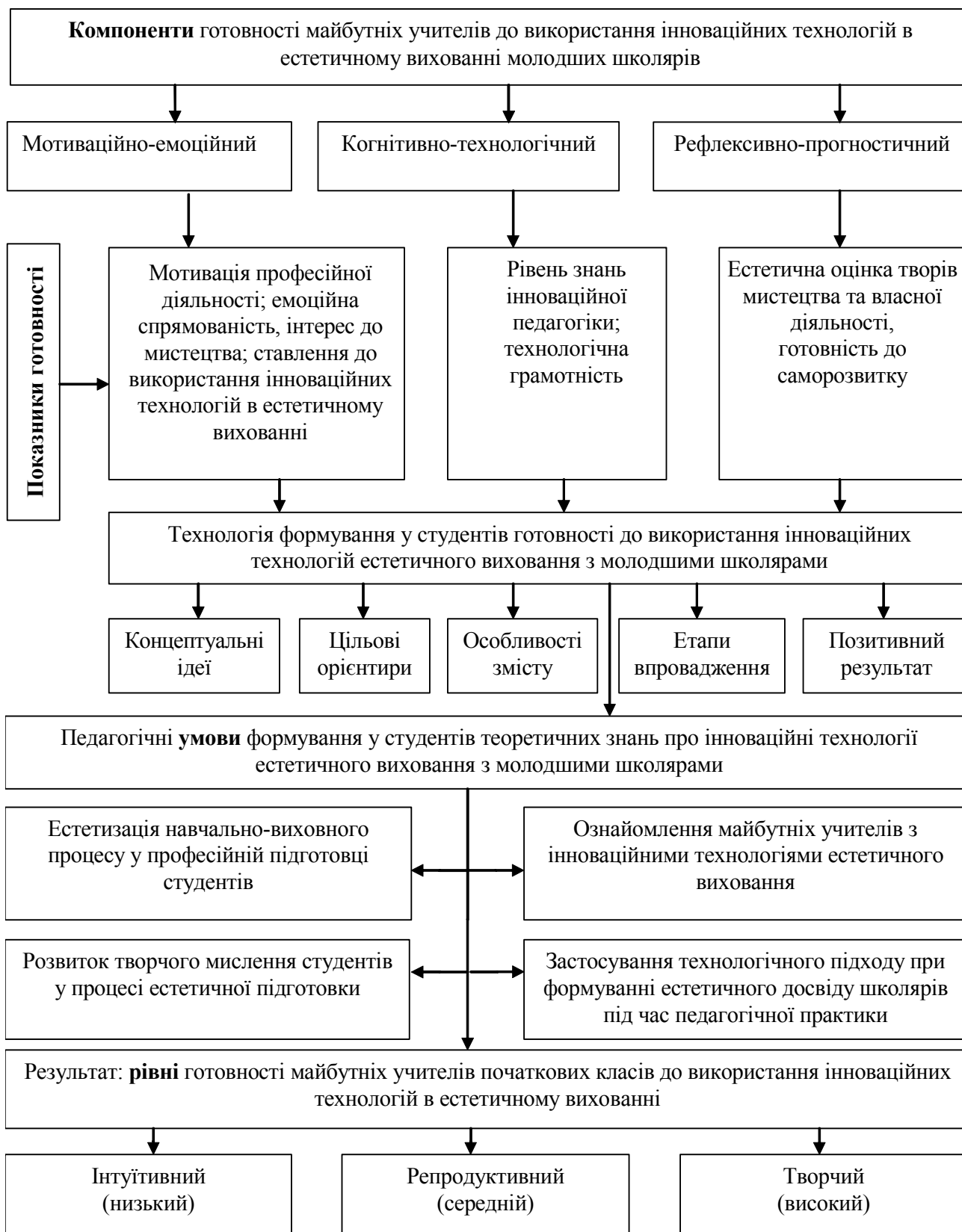

Рисунок 1. Модель готовності майбутніх учителів початкових класів до використання інноваційних технологій естетичного виховання

тання знань, здобутих власним досвідом та під час вивчення фахових дисциплін.

3. Розвиток творчого мислення студентів у процесі естетичної підготовки, практична спрямованість і міждисциплінарний характер завдань — орієнтація на майбутню практичну творчу діяльність; організація самостійної пошуково-дослідної діяльності — самостійне ознайомлення з науковими дослідженнями, практичним педагогічним досвідом та методичними розробками в галузі естетичного виховання.

4. Застосування технологічного підходу при формуванні естетичного досвіду школярів під час педагогічної практики, інформаційне забезпечення — розробка програми навчального курсу з підготовки вчителів до використання інноваційних технологій в естетичному вихованні школярів та наповнення його відповідним змістом, створення інформаційної бази та ін.

Технологія формування у студентів готовності до використання інноваційних технологій естетичного виховання з молодшими школярами ґрунтується на концептуальних положеннях. Інноваційні технології вимагають від викладача бути організатором навчально-виховного процесу, в якому студент стає активним суб'єктом власного професійного становлення, за допомогою викладача формує професійну свідомість.

Особливості змісту. Вдосконалення естетичного виховання в молодших класах потребує пошуку інноваційних технологій та організації навчально-виховного процесу відповідно до вікової специфіки. Готовність майбутнього вчителя до використання інноваційних технологій виховання неможлива без глибокого знання виховних технологій. Спецкурс «Інноваційні технології естетичного виховання» має на меті ознайомити майбутніх учителів з основними завданнями цієї дисципліни, а саме: розкрити зміст інноваційних технологій виховання, навчити аналізувати особливості виховних технологій; розробляти проекти власної діяльності на основі інноваційних технологій виховання та застосовувати їх на практиці; орієнтувати майбутніх учителів на розвиток в учнів творчих здібностей, необхідних їм у процесі практичної діяльності.

На основі праць сучасних вітчизняних та зарубіжних учених (Д. Бест, Е. Бібік, Л. Божович, Н. Ветлугіна, Р. Гібсон, Д. Джола, І. Зязюн, О. Канарський, Л. Кнайт, Л. Коваль, Б. Лихачов, Л. Масол, Н. Миропольська, О. Савченко, В. Самохвалова) нами розроблено своє методичне бачення, яке полягає у технологічному підході до використання інноваційних технологій у естетичному вихованні молодших школярів. Технологічний потенціал майбутнього вчителя — це комплекс його особистих фахових досягнень, що включає моти-

ваційно-емоційний, когнітивно-технологічний, рефлексивно-прогностичний компоненти. Згідно з виділеними компонентами і показниками готовності майбутніх учителів початкових класів до впровадження технологій естетичного виховання в практику визначені рівні: інтуїтивний (низький), репродуктивний (середній) та творчий (високий).

Інтуїтивний (низький) рівень готовності до використання інноваційних технологій в естетичному вихованні характеризується негативною мотивацією професійної діяльності, несформованою здатністю до естетичних переживань, відсутністю інтересу до творів мистецтва, нестійким ставленням до використання інноваційних технологій в естетичному вихованні. Система знань інноваційної педагогіки і готовність до їхнього використання в необхідних ситуаціях естетичної діяльності відсутня. У майбутніх педагогів не сформовані вміння аналізу власної виховної діяльності та творів мистецтва, вони не можуть самостійно визначити труднощі, власні помилки, не прагнуть до саморозвитку.

Репродуктивний (середній) рівень готовності до використання інноваційних технологій в естетичному вихованні відзначається позитивною мотивацією професійної діяльності й емоційною спрямованістю. Частковий інтерес до творів мистецтва супроводжується позитивним ставленням до використання інноваційних технологій в естетичному вихованні, прагненням до педагогічної творчості. Недостатньо сформовані знання інноваційної педагогіки і педагогічна грамотність, потреба в естетичному сприйнятті навколишнього середовища та орієнтація на оволодіння новими педагогічними ідеями. В естетичних оцінках — стереотипність та неадекватність. Студенти усвідомлюють необхідність саморозвитку і самовдосконалення.

Творчий (високий) рівень готовності до використання інноваційних технологій в естетичному вихованні школярів характеризується позитивною мотивацією професійної діяльності й емоційною спрямованістю, наявністю цілісного образу світу, емоційністю вражень, усвідомленням виразності та краси навколишнього середовища, прагненням до творчо-естетичної діяльності. Високий інтерес до творів мистецтва поєднується з позитивним ставленням до використання інноваційних технологій в естетичному вихованні. У студентів простежується високий рівень знань інноваційної педагогіки та інноваційної грамотності, яка набуває цілісний, методологічний характер. Майбутні вчителі створюють та використовують у педагогічній роботі власні оригінальні інноваційні технології, застосовують одержані психолого-педагогічні знання на практиці. Студенти адекватно оцінюють твори мистецтва та власну естетичну діяльність, прагнуть до саморозвитку.

Висновки. У підсумку відмітимо, що розроблена педагогічна модель передбачає формування у студентів готовності до використання інноваційних технологій естетичного виховання з молодшими школярами. Відповідно до структурних компонентів досліджуваного феномену (мотиваційно-емоційний, когнітивно-технологічний і рефлексивно-прогностичний) виявлені показники готовності та обґрунтована технологія формування у студентів готовності до використання інноваційних техно-

логії естетичного виховання з молодшими школярами. Модель включає також педагогічні умови, за допомогою яких підвищується рівень професійної підготовки майбутніх вчителів до використання інноваційних технологій в естетичному вихованні школярів і як результат, визначаються рівні готовності майбутніх вчителів початкових класів до використання інноваційних технологій у естетичному вихованні школярів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Литвиненко С. А. Теоретико-методичні засади підготовки майбутніх учителів початкових класів до соціально-педагогічної діяльності : дис. ... доктора пед. наук : 13.00.04 / Світлана Анатоліївна Литвиненко. – Рівне, 2005. – 443 с.
2. Лихачёв Б. Т. Теория эстетического воспитания школьников : учеб. пособие по спецкурсу для студентов пед. ин-тов / Б. Т. Лихачёв. – М. : Просвещение, 1985. – 176 с.
3. Николенко Д. Ф. Становление учителя / Д. Ф. Николенко, М. И. Шкиль. – К. : Знание, 1979. – 46 с. – (Серия VII: Педагогическая).
4. Орлов В. Ф. Професійне становлення майбутніх учителів мистецьких дисциплін: теорія і технологія : монографія / В. Ф. Орлов ; [за заг. ред. І. А. Зязюна]. – К. : Наук. думка, 2003. – 262 с.
5. Сисоєва С. О. Підготовка вчителя до формування творчої особистості учня / С. О. Сисоєва. – К. : Поліграф-книга, 1996. – 406 с.
6. Федій О. А. Естетотерапія : навч. посіб. / О. А. Федій. – К. : Центр учб. л-ри, 2007. – 256 с.
7. Хомич Л. Роль мистецтва у професійно-педагогічній підготовці вчителя / Л. Хомич // Мистецтво та освіта. – 1998. – № 4. – С. 50–53.
8. Шапран О. І. Сучасні підходи до проблеми інноваційної підготовки майбутнього вчителя / О. І. Шапран // Рідна школа. – 2007. – № 9. – С. 31–33.

Ковалёва Н. С. Модель профессиональной подготовки будущих учителей начальных классов к использованию инновационных технологий в эстетическом воспитании.

В статье раскрыто понятие моделирования как научного метода опосредованного исследования объектов познания в профессиональной подготовке будущих учителей начальных классов к использованию инновационных технологий в эстетическом воспитании.

Ключевые слова: эстетическое воспитание, инновационные технологии, моделирование, профессиограмма, эстетограмма, педагогические технологии, эстетизация.

Kovalyova N. S. The model of professional training of future primary classes teachers as to the use of innovative technologies in the process of aesthetic education.

The article treats the concept of modeling as a scientific method of mediate investigation of objects of knowledge in course of professional preparation of future teachers of primary classes to the use of innovative technologies in aesthetic education.

Keywords: aesthetic education, innovative technologies, modeling, professional diagram, aesthetic diagram, pedagogical technologies, organization of aesthetics.